

Dostoyevski

Dostoyevski'nin ilk romanı «Zavallı insanlar» adını taşır. Sadece bu eser. onu şöhrete ulaştırmaya yetmişti. Çok geçmeden, Çarlık Rusyası, Dostoyevski'yi ihtilâl kaynağının başında buldu. Ünlü yazar, çarçabuk idam hükmünü giydi. 1849 yılında, kurşuna dizilmek üzere direğe bağlanacağı sırada, hayatını bağışladılar. Ahreti boylamıya hazırlanırken, Sibirya'ya sürüldüğünü gördü.

Rutubetli zindanlar, onun enerjisini köstek-liyememişti. On yıl sonra (1859) geriye döndüğü zaman, koltuğunun altında birçok yeni eser taşıyordu. Eskisinden kat kat güçlü eserler,..

Dostoyevski, ölünceye kadar boş durmadı. Ölü Evinin Hatıraları (1863), Cinayetler ve Günahlar (1865), Sersem (1868), Karamazof Kardeşler (1876) gibi eserleriyle, çağdaş romancıların ön sırasında yer aldı.

Romanlarında karamsar ve dengesiz tiplere bolca rastlanır, insan denen yaratığı derinlemesine inceliyen Dostoyevski'nin ruh tah-lillerindeki başarısı eşsizdir denebilir.

en bir garip kişiyim. Şimdi, bana deli diyorlar. Eskisi kadar "garip,, görünmekte devam etseydim, bu benim için aşamalı bir biçim ilerleme olacaktı.

Bugün alaylardan artık alınmadığımı söylemeliyim. Bana güldüklerinde daha bir eğleniyorum. Alaycıların Gerçek'i tanımadıklarını, benim, benim tanıdığımı üzümlere görmeseydim, başkaları gibi, açıktan açığa kahkahayı basardım. Gerçek'i tanımakta yalnız olmak çok ta güçmüş. Ama anlamıyacak onlar ; yoo ! anlamıyacak onlar !

Bir zamanlar, herkese garip gelmekten müthiş üzüldüm. Garip "görün-mek,,e kalkmazdım. Doğdum doğal gariptim ben, 7 yaşımdan beri de, garip olduğumu biliyordum. Ne kadar okula gittim, ne kadar Üniversite yüzü gördümse, garip olduğuma gene o kadarınanç getirmiş oldum. Öyle ki öğrendiğim bütün bilgilerin beni bu garip olduğum düşüncesi içinde yoğurmaktan başka ne amacı vardı, ne de sonucu oldu.

Çalışmalarındaki aynı şey günlük hayatta da oluyordu. Her yıl, herkesin gözünde garipliğimi, acayıpliğimi daha iyi anlıyordum. Herkes beni tefe koyuyordu ama, herhangi biri olmaktan çok garip olduğumu bilen bir insanın bulunduğundan, bu insanın da ben olduğumdan kimse huylanmıyordu. Bununla birlikte, bunu bilm.eyişleri, benim yüzümden oldu. Sırlarımı kimseye açmı-yacak kadar büyük burunluydum. Bu gurur zamanla çoğaldı, herhangi birinin önünde dalgınlığa gelip kendimi garip bulduğumu söylemeğe kalkmış olsaydım, bir kurşun sıkardım beynime. Ah! Yeni yetmelik çağımda, belki bir gün, bu düşündüğümü itiraf etmeğe kalkarım diye, ne acı çekiyordum. Ama, bîr delikanlı olduğumda, her yıl, garipliğimin çoğaldığını anlamam şöyle dursun, nedan olduğunu kesinlikle bilmeksizin,

— 10 —

daha durgun oluyorum. Dünyada herkesin bana ilgisiz kaldığını düşünmekle başıma daha büyük bir dert geldiğinden belki. Nicedir bundan kuşkulanıyordum, ama birden, geçen yıl, bu işte yanıldığımı anladım. Dünyanın olmasının ya da hiçbir yerde hiçbir şey olmamasının bence bir olduğunu sezdim. Bunun üzerine, alaycılara gocunmaktan, hemen vazgeçtim; artık onlara kulak asmadım. Vurdumduymazlığım en ipe sapa gelmez işlerde bile ortaya çıkıyordu. Sözün gelişi, sezmeden insanları itip kaka kaka, sokakları arşınladığım oluyordu. Bunun özensizlikten ileri gelmiş- olduğunu diyemem ; neden ileri gelmiş olduğunu da düşünmeği bir yana bırakmıştım. Bana herkes, herkes önemsiz geliyor.

İşte Gerçek'i o zaman tanıdım. Geçen kasımda, daha doğrusunu demek gerekirse, Gerçek'i 3 kasım günü tanıdım. O gün bugündür, hayatımın her dakikasını hatırlarım... Bu karanlık, sanki hiç görülmemişcesine karanlık bir gecede oldu. İşte evime dönüyor ver

Bu kadar pusulu bir gece görmenin o-lanaksu olduğunu düşünüyordum. Bütün gün yağmur yağmıştı ; soğuk yağmur olmuştu bu, »anki korkunç ve insanlığa düşman yağmur. Sonra

sonra, yağmur dindi; korkunç bir ıslaklıktan başka şey kalmadı artık ortalıkta. Sokağın her taşından, kaldırımın her paket taşından, soğuk bir buğu yükseliyormuş gibime geliyordu sanki Gaz birden sönerse, mutlu olacağım duygusuna kapıldım, çünkü gazın ışığı havadaki ıslaklığı ve içe dokunuculuğu daha iyi ortaya döküyordu.

O gün, hemen hemen yemek yememiştım, akşamın inişinden sonra arkadaşlarımdan ikisinin de ziyaretini kabul eden bir mühendisin evine kapağı atmıştım. Ses etmeden durmuştım ve susmamın kendilerini sıktığını bile anladım. İlgi çekici bir konu üzerinde konuşuyorlardı, güya ısınmak için gelmişlerdi ama, duruşlarının, gerçekten, boşuna olduğunu görmüştüm. İş olsun diye ısınyorlardı. Damdan düşercesine kendilerine şunu demiştım : "Baylar, görüyo-

— 12 —

rum ki sizi düpedüz üzerinde çene yorduğunuz konu üşütüyor., Uyarışımdan hiç te üzölmüş olmadılar ; yalnız, dediğimi ve düşündüklerinin beni temelli ilgisiz bıraktığını anlayarak, bana gülmeğe başlamışlardı.

Sokakta, gazı düşündüğümde, göğ'e baktım. Alabildiğine karanlıktı ama, içlerinde pek kara uzaklıkların uçurumlara benzediğı bulutlar görölüyordu şöyle hafiften-

Uçurumlardan birinin dibinde, birden, bir yıldız parladı. Yıldız dört gözle incelemeğe başladım, çünkü bu yıldız bana bir düşünce, bu akşam kendimi öldürme düşüncesi veriyordu. Daha önce, iki ay önce, hayatıma son vermeğ'i kafama koymuş ye, yoksulluğuma inat, güzel bir tabanca ele geçirebilmiş, hemen doldurmuştım. Ama aradan iki ay geçmişti ve tabanca kılıfında duruyordu, çünkü, adımı kütükten silmek için, herkesin bana biraz daha az ilgisiz kalacağı bir anı seçmek istiyordum. Neden ? Sır... Ama yıldız bana bu gece kendimi öldürmeğ'i esinledi. Neden ? Bu da baş-

— 13 —ka sır.

Göğ'e halli halli bakarken, sekiz yaşlarında bir kız çocuğı kolumdan yakaladı beni. Sokak ıssızdı ; bizden çok' ö-tede, bir arabacı yerinde uyuyordu. Kızcağ'ızın başında bir mendil vardı, elbisesi yürekler acısı olup sırlıskılandı, ama ben doğrusu yalnız yırtık ve ıslak pabuçlarına dikkat etmişim. Yavrucak, birden korkmuş gibi bağırdı: Anne ! Anne ! Bir tek söz söylemeden, ona baktım. Daha hızlı yürüdüm ama, o gene umutsuz bir sesle bağıra bağıra koluma asılıp peşimden gelmekte devam ediyordu. Bu biçim bağıırışı ben bilirdim ! Sonra kesik birkaç sözle bana, annesinin öldüğünü, kim olursa olsun, birini çağırarak için, anasının acısını dindirebilen birini bulmak için öylesine sokağ'a çıktığını söyledi. Arkasından gitmedim. Tersine, kendisini başımdan savmak istedim. Bunu düşünürken, gidip bir yardımcı bulmasını söylemekle yetimdim kendisine. Ama o küçük ellerini kavuşturdu ve yürüyüp gitmeme zaman bırakmaksızın, yanımda gene

- 14

ağlaya ağlaya koştu. Artık sabırsızlandım. Ayağımı yere vurup korkuttum kendisini. Yeniden bağırdı : "Bayım ! Bayım ! , Ama beni bıraktı, hızlıca sokağı geçti ve çıkagelen başka bir yolcunun ayaklarına kapandı.

Beşinci katıma çıktım. Yoksulca döşeli, pencere diye bir tepe deliğı bulunan bir oda tutuyorum. Üzeri muşamba kaplı bir kanapem, kitaplarım için bir masam, iki sandalye ile eski bir koltuğum var. Bir mum yaktım, oturdum ve düşünmeğe başladım... Benimkinden hafif bir bölmeyle ayrılmış, bitişik odada, üç gündür düğün bayram ediliyordu. Burada bir yedek yüzbaşı oturuyordu, iskambil oynaya oynaya, kendisiyle birlikte imam suyu içen bir yarım düzüne haydutla dayalı döşeli sayılmayan konutunun altını üstüne getirmişti. Geçen gece, burada bir kızılca kıyamet, kopmuştu; ev sahibesi mırın kırın etmek istemişti ama, yüzbaşıdan müthiş korkuyordu. Bizim beşinci katta, başka kiracı olarak, bir askerin dul karısı ve hepsi de hasta üç küçük çocuğın anası,

— 15 —ufak tefek bir çelimsiz kadınıımız vardı; bu çocukların en küçüğü aövgölü doğuşu dinlerken öylesine korkmuştu ki bir biçim »inir buhranına kapılmıştı. Ben ise bölmenin arkasından bağırmaktan vazgeçmişim. Dünya umurumda değildi. O akşam, odama girince,

masanın gözündeki tabancamı aldım ve yanıma koydum. Ona dokunur dokunmaz, içimden : " Pek doğru mu bu ? ,, diye geçirip şu karşılığı verdim : "Çok doğru !..., (O kadar doğru ki beynimi parça parça edecektim.)

O akşam kendimi öldürmeğe karar vermiştim ama, tatarımı düşünmekle daha ne kadar zaman geçirecektim ? Hiçbir şey bilmiyorum... Ve olabilir ki kızcağıza rastlamadan sıkacaktım kurşunu beynime...

II

bence herşey bir olmakla beraber, fizik acıdan korkuyordum. Ve sonra, demin sokakta rastlanan o küçük kıza acıma da duyuyordum gene, nasıl da yardım edebilirdim. Neden çağrısına koşmamış-tım ? Ah! herşeyin bence boş olmasını istediğim ve kıza acıma duymaktan u-tanmış olduğum için. Acıma yüzünden, şimdi kendimi öldürmek istiyordum !

Küçük kızın acısı beni neden ilgisiz bırakmıştı ?... Garipti bu ! Şimdi işte yüreğim yanıyordu buna !... Hay kör şeytan ! iki saat sonra kendimi öldürürsem, bu küçük kızın mutsuz olup olmaması neme gerekirdi benim ? Artık daha çok düşünemezdim, artık hiçbir şey de olmayacaktım. İşte bunun için alçakcasına üzülmüştüm küçüğe. Ancak iki saat sonra, benim için herşey sönüp gideceğine göre, birşeyler yapabilirdim. Öyle

— 17 _sanıyordum ki dünya bana bağlıydı, benim için yaratılmıştı yalnız- Benden sonra, belki gerçekten, artık hiçbir şey olmayacaktı, bilincimin yok olduğu anda, dünya da yok olacaktı. Evrenin ve kalabalıkların yalnız benim içimde olup olmadıklarını kim bilirdi ?

Sonra aklıma garip bir düşünce takıldı : Eğer, Ay'da ya da Mars gezegeninde geçmiş, bir önceki hayatta, kötü ve yüz kızartıcı bir iş yapmışsam, yeryüzüne oradan bozulmuş olmanın, şerefsiz olmanın bilincini getirmişsem, Dün-ya'dan, Mars'a ya da Ay'a baktığımda, utancım bana boş mu gelecekti ?

• • • Ve, gerçekten, boştu bu soru, aptalcaydı. Tabanca işte önümde duruyordu ; kendimi öldürmek istiyordum ama, uğursuz soru aklıma kurcalıyordu, kızmıştım üstelik. Ya artık saçma sapan soruma karşılık bulmuş olmadan ölmek istemiyorsam ?••

En sonu, beni kurtaran küçük kız oldu; beni, tabancamın tetiğini çekmekten alıkoyan o oldu.

— 18 -

.. . Ben duruldukça, yüzbaşının odasında cümbüş de yatışıyordu. İleri geri söylenmeler az sonra pek pek bir mırıltı halini aldı... Yatmak, uyumak zorunda kaldı düşmanlar...

İşte koltuğumda şekerleme yaptığım anda, başıma artık hiçbir şey gelmedi. Uyudum ve düş gördüm. Ne garip dünyadır, düşlerin dünyası, değil mi ? Sazan tablolar önünüze inanılmaz inceliklerle dolu bir ufacık şeyle serilir... Düşlerin akışında anlaşılmaz şeyler olur büyölüce...

Kardeşim beş yıl önce öldü, ama kaç kez, uykumda, herşey öldüğünü bana açıktan açığa belli etliği halde, onu yamacımda gördüğüme, beni ilgilendiren konuda, toprakta olduğunu bir dakika unutmadan, varlığı üzerinde kesinlikle düşünülemediği konusunda konuştuğunu işittiğime hiç te şaşmıyorum.

Aklım nasıl oluyor da bu çelişik iki noktayla uzlaşıyor ?

Ama bırakalım bunu. Gene o geceki

— 19 —düşüme dönüyorum. Bunun yalnız bir düş olduğuna üzüldüm. Ne olursa olsun bana Gerçek'i tanıtan bir düştür bu. İnsan bir kez Gerçek'i görünce, bunun Gerçek olduğunu bilir ! Gerçek iki türlü olmaz ve sizin uyanık olmanıza ya da uyumanıza göre değişmez, intihar ederek hayatı terketmek mi istiyordum? İşte düşüm beni benden aldı, önüme yeni, güzel ve güçlü bir hayat, tazelikle dolu bir hayat serdi. En iyisi mi dinleyin.

— 20 —

III

aklımı kurcalayan konu üzerinde düşünce düşünce uyuya kalmış oldu ğumu size söyledim.

Uykumda kendimi birden, tabancayı tutmuş ta onu, şakağıma değil, yüreğıme boşaltıyor gördüm. Oysa tabancanın namlusunu sağ şakağıma dayayıp beynimi dağıtmağa karar

vermiştim düpedüz. Bir an öylece, tabancanın namlusunun ucu göğsüme dayalı durdum ; mum, masa ve duvar dönmeğe başladı. Tetiği çektim.

Düşlerde bir yüksekten düşmek, boğasınızı sıkılmış ya da hiç değilse en ufak vücut acısı duymadan kendinizi zarara uğramış görmek başınıza gelir, ola ki bir davranışta bulunurken yatağınızda kendinizi yaralarmyasmız, bu da kırk yılda bir olur. Bu düşte de başka şey olmadı. Acı çekmedim ; bununla birlik-

— II —

te içimde herşey sarsılıyor gibime geldi. Karanlıklar çözüldü. Kendimi yüzüm odamın tavanına çevrik, yatmış buldum. Bir tek davranış bile yapamıyordum, ama yanı yöremde kızılca kıyamet ko-puyordu. Yüzbaşı boru gibi sesiyle konuşuyor, evin sahibesi keskin çığlıklar atıyordu... İşte, başka şeye bakmadan, beni bir tabuta yerleştirip sımsıkı kapattılar. Tabutun kapandığını duydum ; bu konuda gelişi güzel birkaç şey düşündüm, ölmüş olduğum, bundan kuşku edemediğim, göremediğim, kıpırdıyama-dığım, konuşamadığım, ama duymağa ve kafa tutmağa devam ettiğim düşüncesi de, ilk olarak, birden, dank etti başıma. Herşeyin şaşmadan kabul edildiği düşlerde hep olduğu üzere, kendimi iyice bu düşüncelere alıştırdım.

Beni hiç törensiz, toprağa verdiler. Herkes şimdiden basıp gitmişti. Orada, mezarımda, öyle bırakılmış, unutulmuştum. Daha önce, toprağa verilişimi düşündüğümde, çok uzak gelecekte, bir kez yer altındaki yerime girince, hep bir soğuk ve ıslaklık duygulanımı duya-

— 22 —

cağımı tasarladım. O zamanlar duyduğum oldu iste ; hele ayaklarım buz kesmişti.

Bir ölünün bekleyecek artık hiçbir şeyi olmadığını kolayca kabul ederek, hiçbir şey beklemiyordun. Böylece saatler geçti, günler, ya da aylar...

. . . Yalnız, birden, kapalı sol gözüme tabutun kapağından sızmış bulunan bir su damladı düştü ; sonra bir ikincisi, sonra bir üçüncüsü..

içimde üstelik bir fizik acı da beli-riyordu : "Yaram bu, diye düşündüm, tabancanın vuruşu ; kurşun orada!...,

Ve su damlası, belki dakikadan dakikaya gene damlıyor, sol gözüme damlıyordu hep. Nasıl diyeyim? olup biten herşeye göz yuman, buyurmuş bulunan Varlık'a, sözlerle değil, bütün benliğimin bir iç atılımıyla, yalvarmağa, yakarmağa, kafa tutmağa başladım.

— Kim olursan ol, eğer varsan, eğer bilinçli ve akla yakın bir ilke varsa, acı bana. Yalnız hayatıma intiharla bir per-

— 23 —de çekerek seni kırdığımın öcünü alıyorsan, önceden haber vereyim kî bana verebildiğin işkencelerden hiçbirini binler ve binlerle işkence yılında değiş-mezcesine duyacağım hor görüşü yine-miyecektir.

Ve sustum... zihinle. Gene, hiç değilse, bir dakika geçti; gene gözüme yeni bir su damlası düştü, ama şimdiden, aldanmadan biliyordum ki, herşey hemen çabucak değişecekti.

Ve mezar açıldı. Bilinmeyen bir varlık beni yakaladı ve ikimiz de uzayda kaldık. Birden, ama pek az görebildim, çünkü gece, hayatımdaki gecelerin herhangi birinden daha derin, daha karanlıktı. Daha şimdiden yerden çok uzağa, göğün ortalık yerine atılmış bulunuyorduk. Beni alıp götürene hiçbir şey sormuyordum ; korkmadığını düşüncesinden göğsüm kabarıyordu. Boşlukta böyle ne kadar zaman süzülüp durduğumuzu bilmiyorum. Herşey zamanın ve uzayın ölçülemediği düşlerde olduğu gibi olmakta devam ediyordu. Karanlığın ortasında, birden, bir yıldızın parladığı-

— 24 —

nı gördüm. Hiçbir şey sormamağa kararlı olduğumu unutup: "Bu Sirius mu?,, diye bağırdım.

—"Hayır, bu yanına girerken gördüğüm yıldız,,, diye karşılık verdi bana beni alıp götürən Varlık. Kendisinde bir biçim insan yüzü olduğunu söyleyebilirdim. Garip şey, bu Varlık'a kin bağlamıştım. Yüreğime kurşun sıkarken yokluk'u bekliyor, kendimi de, şüphesiz, insan olmayan, ama var olan bir varlığın elleri arasında görüyordum.

— "Mezarın ötesinde öyle ise bir hayat var !, diye düşündüm. "Bana gene var olmak, kendimi elinden kurtaramı-yacağım birinin iradesine boyun eğmek gerekecekti !, Varhk'a seslendim :
— "Senden korktuğumu biliyor, beni de bu yüzden hor görüyorsun., Bana karşılık vermeden bana karşı hiçbir hor görüşü olmadığını, yüzüme gülmediğini, hattâ bana acımadığını sezdim. Beni o-lup olacağı bilinmedik ve büyülu bir yere götürüyordu. İçimi gitgide korku kaplıyordu. Bununla birlikte sessiz yol-

— 75 —daşımla aramda, dilsiz, ama anlaşılabilir bir biçim sözleşme oluyordu.

Gözlerimin alıştığı burçlara bakmaktan nice zamandır vazgeçmiştim. Işığı dünyaya erişmek için yüzyıllar harcayan yıldızların olduğunu biliyordum. Bu bilinmedik gök cisimlerinin devindikleri uzaylardan geçiyorduk, belki. Belirsiz bir bekleyişin sıkıntısı içinde bulunuyordum. İçimi birden bildik ve alabildiğine hoş bir duygu sardı: gene güneşimizi görmenin sevinciydi bu ! Bununla birlikte çabucak anladım ki bu bizim güneşimiz, bizim Dünya'ya hayat veren güneş olamazdı. Gezegen sistemimizin ölçüye gelmez uzaklıklarında bulunuyorduk ama, bu güneşin bir noktada bizim güneşimize benzediğini görmekle mutlu oldum. Dirimsel ışık, bana hayat vermiş olan ışık, diriltti beni. içimde beni mezara girmeden önce canlandırmış bulunan hayat kadar güçlü bir hayat buldum: "Ama bir, bizimkine benzer bir güneş bu ! Bir dünya olmalı burada: Nerede bu dünya ?,

Yoldaşım bana uzakta bir zümrüt

— 26 — •

ışığıyla parlayan küçük bir yıldız gösterdi. Ona doğru uçuyorduk.

— "Öyle ise Evren'de böyle tekrarlamalar var !, diye bağırdım : "Bu dünya tıpatıp bizimkine benzer, sefil, ama çocuklarının en nankörlerinin sevgilisi, kendi gök cismimizi sevdiğimiz gibi dünya, demek bizce ?, Ebediyen terkedilmiş dünya'nın aşkı da, yaman ve acılı içime işledi ve kendisine pek kötü davranmış olduğum kızın gene hayalini gördüm.

— "Herşeyi göreceksin ! , diye karşılık verdi, sesi uzayda, üzgün üzgün titreyen yoldaşım.

Çok çabuk gezegene yaklaştık. Gezegen göz kararıyla beliriyordu. Yüzeyinde gene Okyanus'u, Avrupa'nın, yeni bir Avrupa'nın biçimini gördüm, ve içimde kıskançlığı andıran bir duygu uyandı.

"Dünyamızın bu yeni baskısı da ne oluyor ? Ben yalnız kendi dünya'mı, kanımın kaynamalarının ruh bulduğu dünyayı, beynimi dağıtarak terkececek

— 27 —kadar kendisine alçaklık ettiğim dünyayı sevebilirim. Ah! onu sevmekten hiç geri kalmadım, onu, ayrılış gecesi de, belki o gece de «evdim, o gece, her zamankinden daha içim yana yana sevdim. -Dünyamızın bu yeni kopyasında acı var mıdır ?- Bizim dünya'da, acı uğruna ve acı yolunda kendini harcamış sevgili yaratıklar vardır yalnız. Terkedilmiş canım dünyanın toprağını öpmegi, ağlaya ağlaya onu bağrıma basmağı ne kadar isterdim ! Başka bir dünyada hiç bir yaratıkta gözüm yok ! ,,

Fakat yoldaşım beni daha şimdiden yalnız bırakmıştı ve, birden, nasıl olduğunu bilmeden kendimi, bir cennet günü ışığıyla yıkanmış, bu yeni dünyada buldum. Yunan takımadalarındaki adalardan birine, ya da bir komşu kıyıya ayak basmışım, gibime geliyor doğrusu. Oh ! her yer nasıl da dünyasaldı alabildiğine, ama her yer nasıl da bir şölen ışığıyla parlıyordu! Zümrüt yeşili, okşayıcı bir deniz, âdeta bilinçli bir sevgiyle öpüyora benzediği kumsalı, dalga dalga yalıyordu. Çiçek açmış ve

pırl pırl güzelim yapraklarla dolmuş, koca koca sayısız ağaçlar, geldim diye. eminim, beni kutluyor, ürperişleri hasıl da hoş bir müzik yaratıyordu. Çimen güzel kokulu çiçeklerle dolmuştu renk renk. Havada, kuşlar küme küme uçuyordu, İçlerinde çoğu da, en ufak korku göstermeden, kanatlarını tatlı tatlı çırparak ellerime, omuzlarıma konuyordu. Az sonra bu mutlu ülkenin insanları çıka geldi karşıma, çevremi sevinçle sardılar ve beni kucakladılar. Bir başka güneşteki bu çocuklar ne kadar güzeldi ! Eski toprağımda, böyle güzellik bulunmazdı. Bu güzelliğin hafif bir yankısı ancak en küçük çocuklarımızda görülebilirdi. Bu mutlu yaratıkların gözleri tatlı bir ışıkla parlıyordu. Yüzleri bilgeliği ve temiz bir bilinci, gönül alıcı

bir sevinci dile getiriyordu. Çocuk sesleri kadar temiz ve şendi sesleri. İlk bakışta, herşeyi anladım. Henüz günahla kirlenmemiş bulunan bir dünyadaydım. İnsanlar efsanenin ilk atalarımızın bir dünya cennetinde ömür sürmüş olduklarını anlattığı gibi yaşıyordu. Ve bu — 29 — adamlar o kadar iyidiler ki, beni konutlarına doğru götürürlerken, türlü diller döke döke, en ufak üzüntü kaygısını içimden söküp atmağa çalışıyorlardı. Bana soru sormuyorlardı, gönlümü dolduran herşeyi biliyora benziyorlardı, en büyük tasaları da beni gene gerçekten mutlu görmektir.

— 30 —

IV

B

öyle şeyleri ben ancak bir düşte görmüş olduğum halde, bu sütü temiz insanların sevgi dolu anısı ebediyen içimde kaldı. Sevgilerinin beni orada hâlâ izlediğini sanıyorum.

Bununla birlikte her konuda kendilerini anlamıyordum. Ben olup olacağı ilerici bir Rus, Petersburg'lu bir uluorta insanım, ama bana, bildikleri herşeyi anladıklarından, bizim bilimleri-mizle hiçbir biçimde ilgilenmiş olmadıkları inanılmaz geliyor. Hemen kabul edebilirim ki bilgilerinin özü bizim bil-gimizinkinden ayırdı ve eğilimleri, söz gelimi benimkilerden büsbütün başkaydı. Bilgileri, gerçekten, bizim övündüğümüz bilgiden daha yüksek ve daha derindi. Bilimsiz ve formüller belleme-illetine düşmeden biliyorlardı herşeyi. Nesneleri nasıl tasarladıklarını anladım;

— 31 — ama nesneleri onlar gibi tasarlamağa varamadım. Bana güzel ağaçlarını gösteriyorlardı ama ben, ağaçlara besledikleri sevgide kendimi yetersiz buluyordum. Bitkilerle konuşmağa dek gidiyorlardı sanıyorum gene. Evet, bizim cansız doğa adını verdiğimiz şeyin dilini ve bu dille söyleşmeği biliyorlardı. Anlaşılan, kendilerine saldırmak bile istemeyen hayvanlarla, aralarında candan bağlantıları vardı. Bana yıldızları da gösteriyor ve, bildiklerine göre, sağduyumun üstünde konulardan söz açıyorlardı; ne olursa olsun şuna inan getirmiş oldum ki bu konularda bir düşünce ulaştırımından çok özdekçe konuşuyorlardı. Anlama yetersizliğim karşısında bu adamlar sabırsızlanmıyorlardı. Beni olduğum gibi seviyorlardı, ama, beni gene, hiçbir zaman anlamadıklarını kavıyor ve kendilerine işte bunun için elden geldiğince az söz açıyordum bizim dünyadan.

Benden kat kat üstün insanların beni nasıl oluyor da üstünlükleriyle hor görmeğe kalkmadıklarını, nasıl oluyor

- 32 —

pa, benim gibi kötü bir kişiye, hiçbir kıskançlık duymadıklarını bazan anla-ımyordum. Ve ben, ağzı kalabalık ve övünge insan, kendilerine en ufak düşüncesi olmadıkları bilgi dağarcığımı gösterirken, nasıl diyorum, onları hiç şaşırtma yoluna sapmadım ?

Çocuklar gibi canlı ve sevinçliyidiler. Güzel ormanlarında, az ağaçlı tatlı alanlarında, güzel ve içli türküler yaka yaka dolaşıyorlardı; besinleri yalnız ağaçlarının ürünlerine, ormanların balına ve dost hayvanların sütüne dayanıyordu. Besinlerini ve elbiselerini sağlamak için yapacak az şeyleri vardı- ancak. Ana sevgisini biliyorlardı, çünkü çocuklar geliyordu dünyaya onlarda, ama ben hiçbir zaman onları bizim dünyanın insancıklarını yiyip bitiren ve olanca günahlarımızın kaynağı sayılan o yırtıcı şehvet isteğiyle kıvranmış görmedim. Kendilerince mutluluklarını bölüşmeğe çağırılmış yeni yoldaşlar sayılacak olan çocukların doğduklarını görmekle mutluydular.

Araların dr, hiçbir zaman ne tartış-

— 33 — malar vardı ne de kıskançlık; bu son sözcüğün ne anlama geldiğini bile bilmiyorlardı.

Çocuklar herkesindi, çünkü hepsi de olup olacağı bir tek ve aynı aileydiler.

Ölümü bildikleri halde, onlarda sanki hastalıklar yoktu ; ama yaşlıları, acı acı değil, tam tersine, tatlı gülümseyişlerle kendilerine yolun açık olsun diyen dostlarla yanı yöresi

çevrilmiş, sanki u-yuyorlar gibi, rahatça ölürlerdi. Acı ve gözyaşları bilinmedik sözlerdi. Her yerde yalnız sevginin, coşkuya benzeyen sevginin gerçekliği gösteriliyordu.

Besbelli ölenleriyle konuşuyorlardı. Sevişmiş olan kişiler arasındaki bağlar ölümle kopmamıştı. Kendilerine ölümsüz hayattan söz açtığımda pek iyice anlamadıklarını gördüm. Bu hayata belki o kadar kesince inanıyorlardı ki bu konu üzerindeki her konuşma kendile-in<î boş ve gereksiz geliyordu.

Dinleri yoktu ama, pek iyi biliyorlardı ki yeryüzü sevinci en yüksek aşamasına gelmiş olunca, insanların birli-

— 34 —

fini Evren'in ruhu, Yüce Bütün'le daha tam kılacak olan bir değişiklik başgös-terecekti. Bu anı sevinçle, ama acele etmeden bekliyorlardı ; gönüllerinde taşıdıkları önsezinin sanki şimdiden keyfini sürüyorlardı.

Akşam saatlerinde, uyumağa gitmeden önce, uyumlu korolar düzenlemeği seviyorlardı.

O zaman uğurladıkları gün içinde duymuş oldukları herşey üzerine türkü söylüyorlardı. Doğayı, toprağı, denizi, ormanları övüyorlardı. Birbirleri için türküler düzmekten hoşlanıyorlardı ; bunlar hep sevgi dolu ve tatlı türkülerdi ve gönle gidiyordu. Karşılıklı sevgilerini yalnız müzikle dile getirmiyor-lardı: bütün hayatları birbirlerine karşı gösterdikleri dostluğun kanıtıydı. Görkemli ve gönül alıcı başka türküler de vardı ama, aklım hep sözlerine takıldığından, bir türlü anlamını kavrayamıyor-dum. Bununla birlikte, aklım güzellik-lerindeki inceliğe kadar varamadıysa da, gönlüm adamakıllı tatlı derinliklerine

— 35 —'r

iniyor gibiydi.

Mutluluk dolu devletlerini nicedir anlamağa çalışmış olduğumu, orada, dünyada, niteliği anlaşılmış güzel hayatla-rındaki karıştlığın ve bizim karıştlığımız sayılan alinyazısının ruhumu çok kez acıyla doldurmuş bulunduğunu ; kendi dünyamdaki insanlarla olan geçimsizliğime nasıl acı karıştığını çok zaman kendilerine söylüyordum ! Onlara dış bileyebilmek ve bununla birlikte bağışlamağa kalkmadan onları sevmekten kendimi alamamak : ne işkence !

Böyle bir duyguya kaplamıyorlardı, ama ne çıkar ! Acılarımı bölüşmelerini istemeksizin seviyordum onları.

Kendilerine düşlerimi anlattığımda, güldüler. Düşte böyle şeyler görmediklerini ; bütün bunları, bilmeksizin, suçsuz suçsuz, uydurmuş olduğumu, kendi kendimi aldattığımı, bütün bu olmadık şeyleri, bir sayıklama içinde, ortaya döktüğümü söylediler bana. Onlara bunun gerçek olduğunu ileri sürdüğümde, Tanrı'm ! beni nasıl da alaya aldılar !

••» 34 •••

Bütün bunların olduğuna ben nasıl ina-namıyordum ? Bu anlattığımdan belki bin defa daha iyi, daha sevinçliydi. Bir düş olsun, ama size bir sır vereceğim : ya bütün bunlar belki de bir düş değilse ? Çünkü, burada, söylemesi korkunç öyle bir gerçek şey oldu ki düşte görülemezdi. Yargıyı kendiniz verin. Şimdiye kadar bunu sakladım, ama şimdi anlatacağım bu gerçeği : en müthişi, bütün bunları çok düşündükleridir, yalanlarımla, onları baştan çıkardığımdır, işte. Evet, ne yazık ! baştan çıkardım onları!

— 37 -evet, düşüşlerinin nedeni olan benim: bir insan kalabalığını bulaştıran kötü tohum ben oldum. İğrenç bir tri-sine, bir veba mikrobuna benzer ben oldum. Gelişimden önce pek mutlu, bu tertemiz toprağı ben çirkefe buladım.

Sevgiyle dolu güzel toprağın insanları yalan söylemeği öğrendiler ve yalanlarından hoşlandılar; yalanlarında güzellik buldular. Sevgiye yalanı soktular, az sonra da, gönüllerinde, kıskançlığı yaratan, yırtıcılığın anası sayılan, nefse düşkünlük doğdu...

Ah ! ne zaman olduğunu tam hatırlamıyorum ama, yalandan zevk almağa başladıktan pek az zaman sonra, cinayet yolunda boşatılmış ilk kan aktı. Şaşırdılar, korktular ve birbirlerinden ayrı yaşama alışkanlığını kazandılar. Birleşmiş küçük küçük topluluklar kurul-

— 39 —du, ama öteki toplulukları korkutmak için. Diş bilemeler patlak verdi.

Şeref düşüncesi doğdu, birleşmiş her topluluk kendi bayrağını çekti. İnsanlar, kendilerinden uzakta, ormanlarda yaşayan hayvanları zarara soktular, ve onların düşmanları oldular. Birbirinden ayrı diller doğdu. Korkunç bir kavga başladı. Bu adamlar, acıyı tattılar, ahlâk, bozucu bir içgüdüsel istek duydular ve ilke olarak gerçeğin ancak acıyla açığa vurulduğunu ortaya döktüler. Bunun üzerine onlarda Bilim doğdu.

Kötü kişiler olmuş olunca, kardeşlikten ve kendi yararından vazgeçmeden söz etmeğe başladılar ve bu sözlerle ortaya çıkarılmış düşünceleri ele aldılar. Suçlu olunca, adaleti buldular, kurallar kaleme aldılar, ölüme çarptırılmışların idamlarına gerekli makinalar yaptılar.

Ne olmuş olduklarını, ne kaybetmiş bulunduklarını artık şöyle böyle hatırlamadılar ve gerçekten suçsuz ve mutlu olmuş olduklarına bile inanamadılar. Bir düş demekten hoşlandıkları, bu geç-

— 40 —

mis mutluluğun olanağına imrenenlerle bile eğlendiler. Fakat en garip olan nokta ş- ki, bu kaybolmuş mutlulukta olanca inançlarını elden kaçırdıktan sonra, gene suçsuz ve mutlu olmağa karşı öyle candan bir istek duydular ki bu isteği tanrılaştırdılar, tapınaklarından bu isteği yükselttiler, hep gerçeklene-mez diye düşünerek, ama önünde dize gelip, boyuna gözyaşı dökerek, bu isteği dualarda andılar. Bununla birlikte, şurası da gerçektir ki, bu şimdi hayal edilmiş hayat kendilerine verilmiş olsaydı, artık bunu istemezlerdi. Onlara bu hayattan söz açtığımda, bana şu karşılığı veriyorlardı : "Evet, biz kötüyüz, yalancıyız ve haksızız ; biliyoruz bunu, ve işte bunun içindir ki alınyazımız ü-zerinde karar verecek olan ve adını bilmediğimiz gönlü yüce Yargıç'ın ilerde yapacağından daha sertçe kendi kendimizi cezalandırıyoruz. Ama bizim Bilimimiz var. Biz, Bilim'le, bu kez, bilinçli olarak kabul edeceğimiz Gerçek'i bulacağız yeniden. Bilgi duygunun üstündedir, hayatın kavranması hayattan

— 4! —

Idaha değerlidir. Bilim bize bilgeliği verecek, bilgelikle ortaya mutluluğun yasalarını dönecektir.,,

Sözleri böyleydi, ama gene de içlerinden hiçbirisi başka türlü yapamadan, kendini bütün insanlığa üstün saymaktan geri kalmadı. Herbiri kendi kişiliğinin önemi konusunda öyle kıskanç oldu ki dünyada başkalarının kişiliğini söndürmek için herşeyi yapıyordu. Kölelik doğdu, hem de gönüllü kölelik. Kendilerinden daha zayıflarını kolu kanadı altına almalarında bu güçlülerin onlara yardımları dokunmaları koşuluyla, zayıflar »ere seve güçlülere boyun eğiyorlardı. Ortaya, gelip ağlaya ağlaya kardeşlerini bulan ve gözden düşüşlerini yüzlerine vuran doğru adamlar çıktı. Doğru adamları tefe çaldılar ya da taşla tuttular. Tapınakların kapılarında kan akıyordu. Buna karşılık, herbirinin kendi soyundan bütün insanlara kendini üstün görmeğe hakkı olduğunu iyiden iyiye kabul ederek soydaşlarını dirlik düzenlik içinde yaşamağa yöneltmenin bir yolunu bulan başka insanlar türedi.

— 42 —

Bu düşünce uğruna gerçek savaşlar patlak verdi, ama her savaşan iyice inanmıştı ki bilim, bilgelik ve koruma içgüdüü bütün insanları hemen barışsever ve babacan bağlantılarını kurmağa zorlayacaktı. Bu sonucu sağlamak için, akıllı zayıfları kılıçtan geçirmeğe başladılar (ve bu kategoride ister istemez düşüncelerinin bütün düşmanlarına rastlıyorlardı). Fakat koruma duygusu az sonra gücünü yitirdi, burnu büyüklerle şehvetliler de ya hep dediler ya hiç. Utkuya ulaşmak için, ister istemez şiddete başvurdular. Vurdular, kendilerine intihardan medet umma kaldı. Bunun üzerine Yokluk'a tapınışı ululayan dinler doğdu. Hiçlik'te ölümsüz erince varmak için kendini öldürmek övülecek bir eylem oldu.

İnsanlar şiirlerinde Acı'yı dile getirdiler. Alinyazılarda ağladım onların, acının yüzlerinde izini bırakmamış olduğu zamandakinden belki daha da çok gözyaşı döktüm onlara, sevenlere ; o zamanlar ki ne kadar suçsuz ve güzeldiler.

— 43 — Bir zamanlar cennetken, şimdi onlarca değeri bilinmemi» bu toprağı, bu toprağı gene çok seviyordum. Kendimi suçlayarak, kendime mutsuzluklarını yarattım diye lanetler savurarak bu zavallı insanlara kollarımı uzatıyordum. Kendilerine bütün kötülüklerinin nedeni, tek nedeni olduğumu ; onlarda, kötülük ve yalan mayasının, ben olduğumu söylüyordum. Kendilerine beni ölüme göndersinler diye, haça gersinler diye çok yalvarıyor, kendilerine hiçbir nasıl yapıldığını da gösteriyordum. Kendimi öldürmeğe, galiba gücüm yoktu, vicdan azapları, işkenceler çekiyordum ; ruhumu vereceğim ana dek işkence çekmiş olmak istiyordum. Ama onlar benimle alay etmekle yetindiler ve, sonunda, beni bir deli yerine tuttular. Ele geçirmek istediklerini kendilerine ancak benim sağladığımı ileri sürerek, beni bağışlıyorlardı ; şimdi olan olmayabilirdi.

Bununla birlikte, günün birinde, canları burunlarına geldiğinden, tehlikeli olduğumu ve çenemi kapamağa razı olmazsam beni bir sağlık yurduna tıka-

— 44 —

caklarını söylediler.

Bunun üzerine acı öyle bir güçle içimi sardı ki öleceğim sandım. Ve işte o anda uyandım. Saat sabahın 6 sı olmalıydı. Kendimi koltuğumda buldum. Mum sonuna kadar yanmıştı. Yüzbaşıgilde uyunuyordu, bütün apartmanda da kol geziyordu sessizlik. Yerimden sıçradım. Bu kadar a-çık, bu kadar inceden inceye ayrıntılarla dolu, hiç böyle düş görmemiştim. Birden, tabancamı dopdolu gördüm, aynı anda onu kendimden öteye attım. Ah, hayat ! hayat ! Elleriimi kaldırdım ve sonsuz Gerçek diye bağırdım ; ağlıyordum buna ! Bütün varlığımı delice bir heyecan ayaklandırıyordu. Evet ! Yaşamak ve kendimi vaıza adamak istiyordum ! Gördüğüm, gözlerimle gördüğüm, olanca parlaklığıyla gördüğüm için, şüphesiz, bundan böyle, her yerde Gerçek'i öğütleyeceğim, diyorum !

O zamandan bu yana yalnız vaiz için yaşıyorum. Bana gülenleri seviyorum ;

— 45 — onları ötekilerden daha çok seviyorum. Alaycılarımı nasıl inandıracağımı bilmediğim için, onları her türlü yolla dürtmeğe çalıştığım ve henüz kendi yolumu bulamadığım için aklını kaçırmış diyorlar. Şüphesiz çok zaman doğru yoldan çıkabilirim, ama hangi sözleri söylemeli ? Örnek olarak hangi davranışları göstermeli ? Ve kim çıkmıyor ki doğru yoldan ? Ve bununla birlikte bütün insanlar, bilgeden haydutların başına kadar, hepsi de, değişik yollardan aradıkları aynı şeyi istiyorlar... Ve ben çok sonra bile yoldan çıkamam, çünkü Gerçek'i gördüm, çünkü bütün insanların yeryüzünde yaşamağı terketmeksizin güzel ve mutlu olabildiklerini biliyorum. Kötülüğün insanın olağan durumu olmasını istemiyorum, inanamıyorum buna. Böyle bir şeye nasıl inanabilirdim ? Gerçek'i ve onun canlı hayalini gördüm. Bunu o kadar güzel ve o kadar yalnız gördüm ki... Bildiğim beni yiğit, güçlü, çevik, yorulmak nedir bilmez kılıyor. İşim bin yıl sürecek te olsa, başta gideceğim. Yoldan çıkarsam da, Doğru'-

— 46 —

nün tatlı ışığı beni gene yoluma sokacak.

Başlangıçta, ahlâk bozukluğu görevlisi olduğumu öteki dünyanın insanlarından saklamak istemişim. Ama gerçek bana hata ettiğimi, yalan söylediğimi hafiften çıtlatacak, izlenecek yolu, doğru yolu gösterecek bana.

Dünyamızda cenneti yeni baştan kurmak çok güçtür. İlkın, düşümden sonra, düşüncelerimi en iyi anlatabilen bütün sözleri unuttum. Yazık ! Elimden geldiğince, usanmadan konuşacağım, çünkü anlatamıyorsam da gördüm.

Ve alaycılar gene gülebilir ve daha önce söyledikleri gibi söyleyebilirler : "Anlattığı bir düştür ama bu düşü anlatmasını bile bilmiyor !, Olsun, bir düştür bu ! Ama düş olmayan nedir ? Benim düşüm yaşayan varlığımla ger-çekleşmiyecek mi ? Ne çıkar ! Gene de vaiz edeceğim.

Ya gerçekleşmesi pek kolay olursa !

Bir gün, bir saat meselesi olacaktır bu!

Ne gerek bunun için ? Herkes baş-

— 47 —kalarını kendini severcesine sevsin. Bundan sonra, artık söylenecek hiçbir şey yok.

Bu herkes için anlaşılabilir, bütün mutluluk ta bundan doğacaktır.

Ah ! işte ! milyonlarca kez tekrarlanmış ve gene de hiçbir yerde kökleş-memiş bulunan çok bayat bir gerçektir bu. Gene de tekrarlamalı bunu.

"Hayatın kavranması bile, hayatın kendisinden daha ilginçtir, diyorsunuz, Mutluluğu verebilen şeyin bilimi mutluluğun iveliğinden daha değerlidir !,,

İşte savaşılmaması gereken yanlışlar ve ben bunlarla savaşıcağım. İçten olarak herkes mutluluğu isteseydi, mutluluk olurdu, hem de hemen.

Ya küçük kız ? - Onu yeniden buldum,dostoyevski

Dostoyevski'nin ilk romanı «Zavallı insanlar» adını taşır. Sadece bu eser. onu şöhrete ulaştırmaya yetmişti. Çok geçmeden, Çarlık Rusyası, Dostoyevs-ki'yi ihtilâl kaynağının başında buldu. Ünlü yazar, çarçabuk idam hükmünü giydi. 1849 yılında, kurşuna dizilmek üzere direğe bağlanacağı sırada, hayatını bağışladılar. Ahreti boylamıya hazırlanırken, Sibiry'a'ya sürüldüğünü gördü.

Rutubetli zindanlar, onun enerjisini köstek-liyememişti. On yıl sonra (1859) geriye döndüğü zaman, koltuğunun altında birçok yeni eser taşıyordu. Eskisinden kat kat güçlü eserler,..

Dostoyevski, ölünceye kadar boş durmadı. Ölü Evinin Hatıraları (1863), Cinayetler ve Günahlar (1865), Sersem (1868), Karamazof Kardeşler (1876) gibi eserleriyle, çağdaş romancıların ön sırasında yer aldı.

Romanlarında karamsar ve dengesiz tiplere bolca rastlanır, insan denen yarattığı derinlemesine inceliyen Dostoyevski'nin ruh tah-lillerindeki başarısı eşsizdir denebilir.

en bir garip kişiyim. Şimdi, bana

deli diyorlar. Eskisi kadar "garip,,

görünmekte devam etseydim, bu benim

için aşamalı bir biçim ilerleme olacaktı.

Bugün alaylardan artık alınmadığımı söylemeliyim. Bana güldüklerinde daha bir eğleniyorum. Alaycıların Gerçek'i tanımadıklarını, benim, benim tanıdığımı üzümlere görmeseydim, başkaları gibi, açıktan açığa kahrkahrı basardım. Gerçek'i tanımakta yalnız olmak çok ta güçmüş. Ama anlamıyacak onlar ; yoo ! anlamıyacak onlar !

Bir zamanlar, herkese garip gelmekten müthiş üzüldüm. Garip "görün-mek,,e kalkmazdım.

Doğdum doğal gariptim ben, 7 yaşımdan beri de, garip olduğumu biliyordum. Ne kadar okula gittim, ne kadar Üniversite yüzü gördümse, garip olduğuma gene o kadarınanç getirmiş oldum. Öyle ki öğrendiğim bütün bilgilerin beni bu garip olduğum düşüncesi içinde yoğurmaktan başka ne amacı vardı, ne de sonucu oldu.

Çalışmalarımdaki aynı şey günlük hayatta da oluyordu. Her yıl, herkesin gözünde garipliğimi, acayıpliğimi daha iyi anlıyordum. Herkes beni tefe koyuyordu ama, herhangi biri olmaktan çok garip olduğumu bilen bir insanın bulunduğundan, bu insanın da ben olduğumdan kimse huylanmıyordu. Bununla birlikte, bunu bilm.eyişleri, benim yüzümden oldu. Sırlarımı kimseye açmı-yacak kadar büyük burunluydum. Bu gurur zamanla çoğaldı, herhangi birinin önünde dalgınlığa gelip kendimi garip bulduğumu söylemeğe kalkmış olsaydım, bir kurşun sıkardım beynime. Ah! Yeni yetmelik çağımda, belki bir gün, bu düşündüğümü itiraf etmeğe kalkarım diye, ne acı çekiyordum. Ama, bir delikanlı olduğumda, her yıl, garipliğimin çoğaldığını anlamam şöyle dursun, nedan olduğunu kesinlikle bilmeksizin,

— 10 —

daha durgun oluyorum. Dünyada herkesin bana ilgisiz kaldığını düşünmekle başıma daha büyük bir dert geldiğinden belki. Nicedir bundan kuşkulanıyordum, ama birden, geçen yıl, bu işte yanıldığımı anladım. Dünyanın olmasının ya da hiçbir yerde hiçbir şey olmamasının

bence bir olduğunu sezdim. Bunun üzerine, alaycılara gocunmaktan, hemen vazgeçtim; artık onlara kulak asmadım. Vurdumduymazlığım en ipe sapa gelmez işlerde bile ortaya çıkıyordu. Sözün gelişi, sezmeden insanları itip kaka kaka, sokakları arşınladığım oluyordu. Bunun özensizlikten ileri gelmiş- olduğunu diyemem ; neden ileri gelmiş olduğunu da düşünmeği bir yana bırakmıştım. Bana herkes, herkes önemsiz geliyor.

İşte Gerçek'i o zaman tanıdım. Geçen kasımda, daha doğrusunu demek gerekirse, Gerçek'i 3 kasım günü tanıdım. O gün bugündür, hayatımın her dakikasını hatırlarım... Bu karanlık, sanki hiç görülmemişcesine karanlık bir gecede oldu. İşte evime dönüyor ver

Bu kadar pusulu bir gece görmenin o-lanaksu olduğunu düşünüyordum. Bütün gün yağmur yağmıştı ; soğuk yağmur olmuştu bu, »anki korkunç ve insanlığa düşman yağmur. Sonra sonra, yağmur dindi; korkunç bir ıslaklıktan başka şey kalmadı artık ortalıkta. Sokağın her taşından, kaldırımın her paket taşından, soğuk bir buğu yükseliyormuş gibime geliyordu sanki Gaz birden sönerse, mutlu olacağım duygusuna kapıldım, çünkü gazın ışığı havadaki ıslaklığı ve içe dokunuculuğu daha iyi ortaya döküyordu.

O gün, hemen hemen yemek yememiştım, akşamın inişinden sonra arkadaşlarımdan ikisinin de ziyaretini kabul eden bir mühendisin evine kapağı atmıştım. Ses etmeden durmuştım ve susmamın kendilerini sıktığını bile anladım. İlgi çekici bir konu üzerinde konuşuyorlardı, güya ısınmak için gelmişlerdi ama, duruşlarının, gerçekten, boşuna olduğunu görmüştüm. İş olsun diye ısınıyorlardı. Damdan düşercesine kendilerine şunu demiştım : "Baylar, görüyo-

— 12 —

rum ki sizi düpedüz üzerinde çene yorduğunuz konu üşütüyor., Uyarışımdan hiç te üzülmüş olmadılar ; yalnız, dediğimi ve düşündüklerinin beni temelli ilgisiz bıraktığını anlayarak, bana gülmeğe başlamışlardı.

Sokakta, gazı düşündüğümde, göğ'e baktım. Alabildiğine karanlıktı ama, içlerinde pek kara uzaklıkların uçurumlara benzediği bulutlar görülüyordu şöyle hafiften-

Uçurumlardan birinin dibinde, birden, bir yıldız parladı. Yıldızı dört gözle incelemeğe başladım, çünkü bu yıldız bana bir düşünce, bu akşam kendimi öldürme düşüncesi veriyordu. Daha önce, iki ay önce, hayatıma son vermeği kafama koymuş ye, yoksulluğuma inat, güzel bir tabanca ele geçirebilmiş, hemen doldurmuştım. Ama aradan iki ay geçmişti ve tabanca kılıfında duruyordu, çünkü, adımı kütükten silmek için, herkesin bana biraz daha az ilgisiz kalacağı bir anı seçmek istiyordum. Neden ? Sır... Ama yıldız bana bu gece kendimi öldürmeği esinledi. Neden ? Bu da baş-

— 13 —ka sır.

Göğ'e halli halli bakarken, sekiz yaşlarında bir kız çocuğu kolumdan yakaladı beni. Sokak ıssızdı ; bizden çok' ö-tede, bir arabacı yerinde uyuyordu. Kızcağızın başında bir mendil vardı, elbisesi yürekler acısı olup sırlıskılamdı, ama ben doğrusu yalnız yırtık ve ıslak pabuçlarına dikkat etmişim. Yavrucak, birden korkmuş gibi bağırdı: Anne ! Anne ! Bir tek söz söylemeden, ona baktım. Daha hızlı yürüdüm ama, o gene umutsuz bir sesle bağıra bağıra koluma asılıp peşimden gelmekte devam ediyordu. Bu biçim bağırışı ben bilirdim ! Sonra kesik birkaç sözle bana, annesinin öldüğünü, kim olursa olsun, birini çağırmak için, anasının acısını dindirebilen birini bulmak için öylesine sokağa çıktığını söyledi. Arkasından gitmedim. Tersine, kendisini başımdan savmak istedim. Bunu düşünürken, gidip bir yardımcı bulmasını söylemekle yettimdim kendisine. Ama o küçük ellerini kavuşturdu ve yürüyüp gitmeme zaman bırakmaksızın, yanım sıra gene

- 14

ağlaya ağlaya koştu. Artık sabırsızlandım. Ayağımı yere vurup korkuttum kendisini. Yeniden bağırdı : "Bayım ! Bayım ! , Ama beni bıraktı, hızlıca sokağı geçti ve çıkagelen başka bir yolcunun ayaklarına kapandı.

Beşinci katıma çıktım. Yoksulca döşeli, pencere diye bir tepe deliği bulunan bir oda tutuyorum. Üzeri muşamba kaplı bir kanapem, kitaplarım için bir masam, iki sandalye ile eski

bir koltuğum var. Bir mum yaktım, oturdum ve düşünmeğe başladım... Benimkinden hafif bir bölmeyle ayrılmış, bitişik odada, üç gündür düğün bayram ediliyordu. Burada bir yedek yüzbaşı oturuyordu, iskambil oynaya oynaya, kendisiyle birlikte imam suyu içen bir yarım düzüne haydutla dayalı döseli sayılmayan konutunun altını üstüne getirmişti. Geçen gece, burada bir kızılca kıyamet, kopmuştu; ev sahibesi mırın kırın etmek istemişti ama, yüzbaşından müthiş korkuyordu. Bizim beşinci katta, başka kiracı olarak, bir askerin dul karısı ve hepsi de hasta üç küçük çocuğun anası,

— 15 —ufak tefek bir çelimsiz kadınıımız vardı; bu çocukların en küçüğü aövgülü doğuşu dinlerken öylesine korkmuştu ki bir biçim »inir buhranına kapılmıştı. Ben ise bölmenin arkasından bağırmaktan vazgeçmiştim. Dünya umurumda değildi. O akşam, odama girince, masanın gözündeki tabancamı aldım ve yanıma koydum. Ona dokunur dokunmaz, içimden : " Pek doğru mu bu ? „ diye geçirip şu karşılığı verdim : "Çok doğru !..., (O kadar doğru ki beynimi parça parça edecektim.)

O akşam kendimi öldürmeğe karar vermiştim ama, tatarımı düşünmekle daha ne kadar zaman geçirecektim ? Hiçbir şey bilmiyorum... Ve olabilir ki kızcağıza rastlamadan sıkacaktım kurşunu beynime...

II

bence herşey bir olmakla beraber, fizik acıdan korkuyordum. Ve sonra, demin sokakta rastlanan o küçük kıza acıma da duyuyordum gene, nasıl da yardım edebilirdim. Neden çağrısına koşmamış-tım ? Ah! herşeyin bence boş olmasını istediğim ve kıza acıma duymaktan u-tanmış olduğum için. Acıma yüzünden, şimdi kendimi öldürmek istiyordum !

Küçük kızın acısı beni neden ilgisiz bırakmıştı ?... Garipti bu ! Şimdi işte yüreğim yanıyordu buna !... Hay kör şeytan ! iki saat sonra kendimi öldürürsem, bu küçük kızın mutsuz olup olmaması neme gerekirdi benim ? Artık daha çok düşünemezdim, artık hiçbir şey de olmıyacaktım. İşte bunun için alçakcasına üzölmüşüm küçüğe. Ancak iki saat sonra, benim için herşey sönüp gideceğine göre, birşeyler yapabilirdim. Öyle

— 17 _sanıyordum ki dünya bana bağlıydı, benim için yaratılmıştı yalnız- Benden sonra, belki gerçekten, artık hiçbir şey olmıyacaktı, bilincimin yok olduğu anda, dünya da yok olacaktı. Evrenin ve kalabalıkların yalnız benim içimde olup olmadıklarını kim bilirdi ?

Sonra aklıma garip bir düşünce takıldı : Eğer, Ay'da ya da Mars gezegeninde geçmiş, bir önceki hayatta, kötü ve yüz kızartıcı bir iş yapmışsam, yeryüzüne oradan bozulmuş olmanın, şerefsiz olmanın bilincini getirmişsem, Dün-ya'dan, Mars'a ya da Ay'a baktığımda, utancım bana boş mu gelecekti ?

• • • Ve, gerçekten, boştu bu soru, aptalcaydı. Tabanca işte önümde duruyordu ; kendimi öldürmek istiyordum ama, uğursuz soru aklıma kurcalıyordu, kızmıştım üstelik. Ya artık saçma sapan soruma karşılık bulmuş olmadan ölmek istemiyorsam ?...

En sonu, beni kurtaran küçük kız oldu; beni, tabancamın tetiğini çekmekten alıkoyan o oldu.

— 18 -

.. . Ben duruldukça, yüzbaşının odasında cümbüş de yatışıyordu. İleri geri söylenmeler az sonra pek pek bir mırıltı halini aldı... Yatmak, uyumak zorunda kaldı düşmanlar...

İşte koltuğumda şekerleme yaptığım anda, başıma artık hiçbir şey gelmedi. Uyudum ve düş gördüm. Ne garip dünyadır, düşlerin dünyası, değil mi ? Sazan tablolar önünüze inanılmaz inceliklerle dolu bir ufacık şeyle serilir... Düşlerin akışında anlaşılmaz şeyler olur büyüöüce...

Kardeşim beş yıl önce öldü, ama kaç kez, uykumda, herşey öldüğünü bana açıktan açığa belli etliğı halde, onu yamacımda gördüğüme, beni ilgilendiren konuda, toprakta olduğunu bir dakika unutmadan, varlığı üzerinde kesinlikle düşünölemeyeceğı konusunda konuştuğunu işittiğıme hiç te şaşmıyorum.

Aklım nasıl oluyor da bu çelişik iki noktayla uzlaşıyor ?

Ama bırakalım bunu. Gene o geceki

— 19 —düşüme dönüyorum. Bunun yalnız bir düş olduğuna üzuldüm. Ne olursa olsun bana Gerçek'i tanıtan bir düştür bu. İnsan bir kez Gerçek'i görünce, bunun Gerçek olduğunu bilir ! Gerçek iki türlü olmaz ve sizin uyanık olmanıza ya da uyumanıza göre değişmez, intihar ederek hayatı terketmek mi istiyordum? İşte düşüm beni benden aldı, önüme yeni, güzel ve güçlü bir hayat, tazelikle dolu bir hayat serdi. En iyisi mi dinleyin.

— 20 —

III

aklımı kurcalayan konu üzerinde düşünme düşünme uyuya kalmış oldu ğumu size söyledim. Uykumda kendimi birden, tabancayı tutmuş ta onu, şakağıma değil, yüreğıme boşaltıyor gördüm. Oysa tabancanın namlusunu sağ şakağıma dayayıp beynimi dağıtmağına karar vermiştim düpedüz. Bir an öylece, tabancanın namlusunun ucu göğsüme dayalı durdum ; mum, masa ve duvar dönmeğe başladı. Tetiğı çektim.

Düşlerde bir yüksekte düşmek, boğasınızı sıkılmış ya da hiç değilse en ufak vücut acısı duymadan kendinizi zarara uğramış görmek başınıza gelir, ola ki bir davranışta bulunurken yatağınızda kendinizi yaralarımıyasmız, bu da kırk yılda bir olur. Bu düşte de başka şey olmadı. Acı çekmedim ; bununla birlik-

— II —

te içimde herşey sarsılıyor gibime geldi. Karanlıklar çözüldü. Kendimi yüzüm odamın tavanına çevrik, yatmış buldum. Bir tek davranış bile yapamıyordum, ama yanı yöremde kızılca kıyamet ko-puyordu. Yüzbaşı boru gibi sesiyle konuşuyor, evin sahibesi keskin çığlıklar atıyordu... İşte, başka şeye bakmadan, beni bir tabuta yerleştirip sımsıkı kapattılar. Tabutun kapandığını duydum ; bu konuda geliş güzel birkaç şey düşündüm, ölmüş olduğum, bundan kuşku edemediğim, göremediğim, kıpırdıyama-dığım, konuşamadığım, ama duymağına ve kafa tutmağına devam ettiğim düşüncesi de, ilk olarak, birden, dank etti başıma. Herşeyin şaşmadan kabul edildiğı düşlerde hep olduğ u üzre, kendimi iyice bu düşüncelere alıştırdım.

Beni hiç törensiz, toprağına verdiler. Herkes şimdiden basıp gitmişti. Orada, mezarımda, öyle bırakılmış, unutulmuşum. Daha önce, toprağına veril işimi düşündüğümde, çok uzak gelecekte, bir kez yer altındaki yerime girince, hep bir soğuk ve ıslaklık duygulanımı duya-

— 22 —

cağı mı tasarladım. O zamanlar duyduğum oldu iste ; hele ayaklarım buz kesmişti.

Bir ölünün bekleyecek artık hiçbir şeyi olmadığını kolayca kabul ederek, hiçbir şey beklemiyordun. Böylece saatler geçti, günler, ya da aylar...

. . . Yalnız, birden, kapalı sol gözüme tabutun kapağından sızmış bulunan bir su damladı düştü ; sonra bir ikincisi, sonra bir üçüncüsü..

içimde üstelik bir fizik acı da beli-riyordu : "Yaram bu, diye düşündüm, tabancanın vuruşu ; kurşun orada!....,,

Ve su damlası, belki dakikadan dakikaya gene damlıyor, sol gözüme damlıyordu hep. Nasıl diyeyim? olup biten herşeye göz yuman, buyurmuş bulunan Varlık'a, sözlerle değil, bütün benliğimin bir iç atılımıyla, yalvarmağına, yakarmağına, kafa tutmağına başladım.

— Kim olursan ol, eğer varsan, eğer bilinçli ve akla yakın bir ilke varsa, acı bana. Yalnız hayatıma intiharla bir per-

— 23 —de çekerek seni kırdığımın öcünü alıyorsan, önceden haber vereyim kî bana verebildiğ in işkencelerden hiçbir i binler ve binlerle işkence yılında değiş-mezcesine duyacağım hor görüşü yine-miyecektir.

Ve sustum... zihinle. Gene, hiç değilse, bir dakika geçti; gene gözüme yeni bir su damlası düştü, ama şimdiden, aldanmadan biliyordum ki, herşey hemen çabucak değişecekti.

Ve mezar açıldı. Bilinmeyen bir varlık beni yakaladı ve ikimiz de uzayda kaldık. Birden, ama pek az görebildim, çünkü gece, hayatımdaki gecelerin herhangi birinden daha derin, daha karanlıktı. Daha şimdiden yerden çok uzağına, göğün ortalık yerine atılmış bulunuyorduk. Beni alıp götürene hiçbir şey sormuyordum ; korkmadığını düşüncesinden göğsüm kabarıyordu.

Boşlukta böyle ne kadar zaman süzülüp durduğumuzu bilmiyorum. Herşey zamanın ve uzayın ölçülemediği düşlerde olduğu gibi olmakta devam ediyordu. Karanlığın ortasında, birden, bir yıldızın parladığı-

— 24 —

nı gördüm. Hiçbir şey sormamağa kararlı olduğumu unutup: "Bu Sirius mu?,, diye bağırdım.

—"Hayır, bu yanına girerken gördüğüm yıldız,, diye karşılık verdi bana beni alıp götürün Varlık. Kendisinde bir biçim insan yüzü olduğunu söyleyebilirdim. Garip şey, bu Varhk'a kin bağlamıştım. Yüreğime kurşun sıkarken yokluk'u bekliyor, kendimi de, şüphesiz, insan olmayan, ama var olan bir varlığın elleri arasında görüyordum.

—"Mezarın ötesinde öyle ise bir hayat var !,, diye düşündüm. "Bana gene var olmak, kendimi elinden kurtaramı-yacağım birinin iradesine boyun eğmek gerekecekti !,, Varhk'a seslendim :

—"Senden korktuğumu biliyor, beni de bu yüzden hor görüyorsun.,, Bana karşılık vermeden bana karşı hiçbir hor görüşü olmadığını, yüzüme gülmediğini, hattâ bana acımadığını sezdim. Beni o-lup olacağı bilinmedik ve büyülü bir yere götürüyordu. İçimi gitgide korku kaplıyordu. Bununla birlikte sessiz yol-

— 75 —daşım ile aramda, dilsiz, ama anlaşılabilir bir biçim sözleşme oluyordu.

Gözlerimin alıştığı burçlara bakmaktan nice zamandır vazgeçmiştim. Işığı dünyaya erişmek için yüzyıllar harcayan yıldızların olduğunu biliyordum. Bu bilinmedik gök cisimlerinin devindikleri uzaylardan geçiyorduk, belki. Belirsiz bir bekleyişin sıkıntısı içinde bulunuyordum. İçimi birden bildik ve alabildiğine hoş bir duygu sardı: gene güneşimizi görmenin sevinciydi bu ! Bununla birlikte çabucak anladım ki bu bizim güneşimiz, bizim Dünya'ya hayat veren güneş olamazdı. Gezegen sistemimizin ölçüye gelmez uzaklıklarında bulunuyorduk ama, bu güneşin bir noktada bizim güneşimize benzediğini görmekle mutlu oldum. Dirimsel ışık, bana hayat vermiş olan ışık, diriltti beni. içimde beni mezara girmeden önce canlandırmış bulunan hayat kadar güçlü bir hayat buldum: "Ama bir, bizimkine benzer bir güneş bu ! Bir dünya olmalı burada: Nerede bu dünya ?,,

Yoldaşım bana uzakta bir zümrüt

— 26 — •

ışıyla parlayan küçük bir yıldız gösterdi. Ona doğru uçuyorduk.

—"Öyle ise Evren'de böyle tekrarlamalar var !,, diye bağırdım : "Bu dünya tıpatıp bizimkine benzer, sefil, ama çocuklarının en nankörlerinin sevgilisi, kendi gök cismimizi sevdiğimiz gibi dünya, demek bizce ?,, Ebediyen terkedilmiş dünya'nın aşkı da, yaman ve acılı içime işledi ve kendisine pek kötü davranmış olduğum kızın gene hayalini gördüm.

—"Herşeyi göreceksin ! ,, diye karşılık verdi, sesi uzayda, üzgün üzgün titreyen yoldaşım.

Çok çabuk gezegene yaklaştık. Gezegen göz kararıyla beliriyordu. Yüzeyinde gene Okyanus'u, Avrupa'nın, yeni bir Avrupa'nın biçimini gördüm, ve içimde kıskançlığı andıran bir duygu uyandı.

"Dünyamızın bu yeni baskısı da ne oluyor ? Ben yalnız kendi dünya'mı, kanımın kaynamalarının ruh bulduğu dünyayı, beynimi dağıtarak terke edecek

— 27 —kadar kendisine alçaklık ettiğim dünyayı sevebilirim. Ah! onu sevmekten hiç geri kalmadım, onu, ayrılış gecesi de, belki o gece de «evdim, o gece, her zamankinden daha içim yana yana sevdim. -Dünyamızın bu yeni kopyasında acı var mıdır ?- Bizim dünya'da, acı uğruna ve acı yolunda kendini harcamış sevgili yaratıklar vardır yalnız. Terkedilmiş canım dünyanın toprağını öpmeği, ağlaya ağlaya onu bağrıma basmağı ne kadar isterdim ! Başka bir dünyada hiç bir yaratıkta gözüm yok ! ,,

Fakat yoldaşım beni daha şimdiden yalnız bırakmıştı ve, birden, nasıl olduğunu bilmeden kendimi, bir cennet günü ışıyla yıkanmış, bu yeni dünyada buldum. Yunan takımadalarındaki adalardan birine, ya da bir komşu kıyıya ayak basmışım, gibime geliyor doğrusu. Oh ! her yer nasıl da dünyasaldı alabildiğine, ama her yer nasıl da bir şölen ışıyla

parlıyordu! Zümrüt yeşili, okşayıcı bir deniz, âdeta bilinçli bir sevgiyle öpüyora benzediği kumsalı, dalga dalga yalıyordu. Çiçek açmış ve pırıl pırıl güzelim yapraklarla dolmuş, koca koca sayısız ağaçlar, geldim diye. eminim, beni kutluyor, ürperişleri hasıl da hoş bir müzik yaratıyordu. Çimen güzel kokulu çiçeklerle dolmuştu renk renk. Havada, kuşlar küme küme uçuyordu, İçlerinde çoğu da, en ufak korku göstermeden, kanatlarını tatlı tatlı çırparak ellerime, omuzlarıma konuyordu. Az sonra bu mutlu ülkenin insanları çıka geldi karşıma, çevremi sevinçle sardılar ve beni kucakladılar. Bir başka güneşteki bu çocuklar ne kadar güzeldi ! Eski toprağımda, böyle güzellik bulunmazdı. Bu güzelliğin hafif bir yankısı ancak en küçük çocuklarımızda görülebilirdi. Bu mutlu yaratıkların gözleri tatlı bir ışıkla parlıyordu. Yüzleri bilgeliği ve temiz bir bilinci, gönül alıcı bir sevinci dile getiriyordu. Çocuk sesleri kadar temiz ve şendi sesleri. İlk bakışta, herşeyi anladım. Henüz günahla kirlenmemiş bulunan bir dünyadaydım. İnsanlar efsanenin ilk atalarımızın bir dünya cennetinde ömür sürmüş olduklarını anlattığı gibi yaşıyordu. Ve bu — 29 — adamlar o kadar iyidiler ki, beni konutlarına doğru götürürlerken, türlü diller döke döke, en ufak üzüntü kaygısını içimden söküp atmağa çalışıyorlardı. Bana soru sormuyorlardı, gönlümü dolduran herşeyi biliyora benziyorlardı, en büyük tasaları da beni gene gerçekten mutlu görmektir.

— 30 —

IV

B

öyle şeyleri ben ancak bir düşte görmüş olduğum halde, bu sütü temiz insanların sevgi dolu anısı ebediyen içimde kaldı. Sevgilerinin beni orada hâlâ izlediğini sanıyorum.

Bununla birlikte her konuda kendilerini anlamıyordum. Ben olup olacağı ilerici bir Rus, Petersburg'lu bir uluorta insanım, ama bana, bildikleri herşeyi anladıklarından, bizim bilimleri-mizle hiçbir biçimde ilgilenmiş olmadıkları inanılmaz geliyor. Hemen kabul edebilirim ki bilgilerinin özü bizim bil-gimizinkinden ayırdı ve eğilimleri, söz gelimi benimkilerden büsbütün başkaydı. Bilgileri, gerçekten, bizim övündüğümüz bilgiden daha yüksek ve daha derindi. Bilimsiz ve formüller belleme-illetine düşmeden biliyorlardı herşeyi. Nesneleri nasıl tasarladıklarını anladım;

— 31 — ama nesneleri onlar gibi tasarlamağa varamadım. Bana güzel ağaçlarını gösteriyorlardı ama ben, ağaçlara besledikleri sevgide kendimi yetersiz buluyordum. Bitkilerle konuşmağa dek gidiyorlardı sanıyorum gene. Evet, bizim cansız doğa adını verdiğimiz şeyin dilini ve bu dille söyleşmeği biliyorlardı. Anlaşılan, kendilerine saldırmak bile istemeyen hayvanlarla, aralarında candan bağlantıları vardı. Bana yıldızları da gösteriyor ve, bildiklerine göre, sağduyumun üstünde konulardan söz açıyorlardı; ne olursa olsun şuna inan getirmiş oldum ki bu konularda bir düşünce ulaştırımından çok özdekçe konuşuyorlardı. Anlama yetersizliğim karşısında bu adamlar sabırsızlanmıyorlardı. Beni olduğum gibi seviyorlardı, ama, beni gene, hiçbir zaman anlamadıklarını kavıyor ve kendilerine işte bunun için elden geldiğince az söz açıyordum bizim dünyadan.

Benden kat kat üstün insanların beni nasıl oluyor da üstünlükleriyle hor görmeğe kalkmadıklarını, nasıl oluyor

- 32 —

pa, benim gibi kötü bir kişiye, hiçbir kıskançlık duymadıklarını bazan anla-ımyordum. Ve ben, ağzı kalabalık ve övünge insan, kendilerine en ufak düşüncesi olmadıkları bilgi dağarcığı gösterirken, nasıl diyorum, onları hiç şaşırtma yoluna sapmadım ?

Çocuklar gibi canlı ve sevinçliyidiler. Güzel ormanlarında, az ağaçlı tatlı alanlarında, güzel ve içli türküler yaka yaka dolaşıyorlardı; besinleri yalnız ağaçlarının ürünlerine, ormanların balına ve dost hayvanların sütüne dayanıyordu. Besinlerini ve elbiselerini sağlamak için yapacak az şeyleri vardı- ancak. Ana sevgisini biliyorlardı, çünkü çocuklar geliyordu dünyaya

onlarda, ama ben hiçbir zaman onları bizim dünyanın insancıklarını yiyip bitiren ve olanca günahlarımızın kaynağı sayılan o yırtıcı şehvet isteğiyle kıvranmış görmedim. Kendilerince mutluluklarını bölüşmeğe çağırılmış yeni yoldaşlar sayılacak olan çocukların doğduklarını görmekle mutluydular.

Araların dr, hiçbir zaman ne tartış-

— 33 —malar vardı ne de kıskançlık; bu son sözcüğün ne anlama geldiğini bile bilmiyorlardı. Çocuklar herkesindi, çünkü hepsi de olup olacağı bir tek ve aynı aileydiler.

Ölümü bildikleri halde, onlarda sanki hastalıklar yoktu ; ama yaşlıları, acı acı değil, tam tersine, tatlı gülümseyişlerle kendilerine yolun açık olsun diyen dostlarla yanı yöresi çevrilmiş, sanki u-yuyorlar gibi, rahatça ölürlerdi. Acı ve gözyaşları bilinmedik sözlerdi. Her yerde yalnız sevginin, coşkuya benzeyen sevginin gerçekliği gösteriliyordu.

Besbelli ölenleriyle konuşuyorlardı. Sevişmiş olan kişiler arasındaki bağlar ölümle kopmamıştı. Kendilerine ölümsüz hayattan söz açtığımda pek iyice anlamadıklarını gördüm. Bu hayata belki o kadar kesince inanıyorlardı ki bu konu üzerindeki her konuşma kendile-in<1 boş ve gereksiz geliyordu.

Dinleri yoktu ama, pek iyi biliyorlardı ki yeryüzü sevinci en yüksek aşamasına gelmiş olunca, insanların birli-

— 34 —

fini Evren'in ruhu, Yüce Bütün'le daha tam kılacak olan bir değişiklik başgös-terecekti. Bu anı sevinçle, ama acele etmeden bekliyorlardı ; gönüllerinde taşıdıkları önsezinin sanki şimdiden keyfini sürüyorlardı.

Akşam saatlerinde, uyumağa gitmeden önce, uyumlu korolar düzenlemeği seviyorlardı.

O zaman uğurladıkları gün içinde duymuş oldukları herşey üzerine türkü söylüyorlardı. Doğayı, toprağı, denizi, ormanları övüyorlardı. Birbirleri için türküler düzmekten hoşlanıyorlardı ; bunlar hep sevgi dolu ve tatlı türkülerdi ve gönle gidiyordu. Karşılıklı sevgilerini yalnız müzikle dile getirmiyor-lardı: bütün hayatları birbirlerine karşı gösterdikleri dostluğun kanıtıydı. Görkemli ve gönül alıcı başka türküler de vardı ama, aklım hep sözlerine takıldığından, bir türlü anlamını kavrayamıyor-dum. Bununla birlikte, aklım güzellik-lerindeki inceliğe kadar varamadıysa da, gönlüm adamakıllı tatlı derinliklerine

— 35 —'r

iniyor gibiydi.

Mutluluk dolu devletlerini nicedir anlamağa çalışmış olduğumu, orada, dünyada, niteliği anlaşılmış güzel hayatla-rındaki karşıtlığın ve bizim karşıtlığımız sayılan alinyazısının ruhumu çok kez acıyla doldurmuş bulunduğunu ; kendi dünyamdaki insanlarla olan geçimsizliğime nasıl acı karıştığını çok zaman kendilerine söylüyordum ! Onlara dış bileyebilmek ve bununla birlikte bağışlamağa kalkmadan onları sevmekten kendimi alamamak : ne işkence !

Böyle bir duyguya kaplamıyorlardı, ama ne çıkar ! Acılarımı bölüşmelerini istemeksizin seviyordum onları.

Kendilerine düşlerimi anlattığımda, güldüler. Düşte böyle şeyler görmediklerini ; bütün bunları, bilmeksizin, suçsuz suçsuz, uydurmuş olduğumu, kendi kendimi aldattığımı, bütün bu olmadık şeyleri, bir sayıklama içinde, ortaya döktüğümü söylediler bana. Onlara bunun gerçek olduğunu ileri sürdüğümde, Tanrı'm ! beni nasıl da alaya aldılar !

••» 34 •••

Bütün bunların olduğuna ben nasıl ina-namıyordum ? Bu anlattığımdan belki bin defa daha iyi, daha sevinçliydi. Bir düş olsun, ama size bir sır vereceğim : ya bütün bunlar belki de bir düş değilse ? Çünkü, burada, söylemesi korkunç öyle bir gerçek şey oldu ki düşte görülemezdi. Yargıyı kendiniz verin. Şimdiye kadar bunu sakladım, ama şimdi anlatacağım bu gerçeği : en müthişi, bütün bunları çok düşündükleridir, yalanlarımla, onları baştan çıkardığımdır, işte. Evet, ne yazık ! baştan çıkardım onları!

— 37 -evet, düşüşlerinin nedeni olan benim: bir insan kalabalığını bulaştıran kötü tohum ben oldum. İğrenç bir tri-sine, bir veba mikrobuna benzer ben oldum. Gelişimden önce pek mutlu, bu tertemiz toprağı ben çirkefe buladım.

Sevgiyle dolu güzel toprağın insanları yalan söylemeğı öğrendiler ve yalanlarından hoşlandılar; yalanlarında güzellik buldular. Sevgiye yalanı saktular, az sonra da, gönüllerinde, kıskançlığı yaratan, yırtıcılığın anası sayılan, nefse düşkünlük doğdu...

Ah ! ne zaman olduğunu tam hatırlamıyorum ama, yalandan zevk almağa başladıktan pek az zaman sonra, cinayet yolunda boşatılmış ilk kan aktı. Şaşırdılar, korktular ve birbirlerinden ayrı yaşama alışkanlığını kazandılar. Birleşmiş küçük küçük topluluklar kurul-

— 39 —du, ama öteki toplulukları korkutmak için. Diş bilemeler patlak verdi.

Şeref düşüncesi doğdu, birleşmiş her topluluk kendi bayrağını çekti. İnsanlar, kendilerinden uzakta, ormanlarda yaşayan hayvanları zarara saktular, ve onların düşmanları oldular. Birbirinden ayrı diller doğdu. Korkunç bir kavga başladı. Bu adamlar, acıyı tattılar, ahlâk, bozucu bir içgüdüsel istek duydular ve ilke olarak gerçeğın ancak acıyla açığa vurulduğunu ortaya döktüler. Bunun üzerine onlarda Bilim doğdu.

Kötü kişiler olmuş olunca, kardeşlikten ve kendi yararından vazgeçmeden söz etmeğe başladılar ve bu sözlerle ortaya çıkarılmış düşünceleri ele aldılar. Suçlu olunca, adaleti buldular, kurallar kaleme aldılar, ölüme çarptırılmışların idamlarına gerekli makinalar yaptılar.

Ne olmuş olduklarını, ne kaybetmiş bulunduklarını artık şöyle böyle hatırlamadılar ve gerçekten suçsuz ve mutlu olmuş olduklarına bile inanamadılar. Bir düş demekten hoşlandıkları, bu geç-

— 40 —

mis mutluluğun olanağına imrenenlerle bile eğlendiler. Fakat en garip olan nokta ş- ki, bu kaybolmuş mutlulukta olanca inançlarını elden kaçırdıktan sonra, gene suçsuz ve mutlu olmağa karşı öyle candan bir istek duydular ki bu isteğı tanırlaştırdılar, tapınaklarından bu isteğı yükselttiler, hep gerçeklene-mez diye düşünerek, ama önünde dize gelip, boyuna gözyaşı dökerek, bu isteğı dualarda andılar. Bununla birlikte, şurası da gerçektir ki, bu şimdi hayal edilmiş hayat kendilerine verilmiş olsaydı, artık bunu istemezlerdi. Onlara bu hayattan söz açtığımda, bana şu karşılığı veriyorlardı : "Evet, biz kötüyüz, yalancıyız ve haksızız ; biliyoruz bunu, ve işte bunun içindir ki alinyazımız ü-zerinde karar verecek olan ve adını bilmediğimiz gönlü yüce Yargıç'ın ilerde yapacağından daha sertçe kendi kendimizi cezalandırıyoruz. Ama bizim Bilimimiz var. Biz, Bilim'le, bu kez, bilinçli olarak kabul edeceğimiz Gerçek'i bulacağız yeniden. Bilgi duygunun üstündedir, hayatın kavranması hayattan

— 4! —

Idaha değerlidir. Bilim bize bilgeliğı verecek, bilgelikle ortaya mutluluğun yasalarını dökecektir.,,

Sözleri böyleydi, ama gene de içlerinden hiçbirisi başka türlü yapamadan, kendini bütün insanlığa üstün saymaktan geri kalmadı. Herbiri kendi kişiliğının önemi konusunda öyle kıskanç oldu ki dünyada başkalarının kişiliğini söndürmek için herşeyi yapıyordu. Kölelik doğdu, hem de gönüllü kölelik. Kendilerinden daha zayıflarını kolu kanadı altına almalarında bu güçlülerin onlara yardımları dokunmaları koşuluyla, zayıflar »ere seve güçlülere boyun eğiyorlardı. Ortaya, gelip ağlaya ağlaya kardeşlerini bulan ve gözden düşüşlerini yüzlerine vuran doğru adamlar çıktı. Doğru adamları tefe çaldılar ya da taşla tuttular. Tapınakların kapılarında kan akıyordu. Buna karşılık, herbirinin kendi soyundan bütün insanlara kendini üstün görmeğe hakkı olduğunu iyiden iyiye kabul ederek soydaşlarını dirlik düzenlik içinde yaşamağa yöneltmenin bir yolunu bulan başka insanlar türedi.

— 42 —

Bu düşünce uğruna gerçek savaşlar patlak verdi, ama her savaşan iyice inanmıştı ki bilim, bilgelik ve koruma içgüdüü bütün insanları hemen barışsever ve babacan bağlantılarını kurmağa zorlıyacaktı. Bu sonucu sağlamak için, akıllı zayıfları kılıçtan geçirmeğe başladılar (ve bu kategoride ister istemez düşüncelerinin bütün düşmanlarına rastlıyorlardı). Fakat koruma duygusu az sonra gücünü yitirdi, burnu büyüklerle şehvetliler de ya hep dediler ya hiç. Utkuya ulaşmak için, ister istemez şiddete başvurdular. Vurdular, kendilerine intihardan medet umma kaldı. Bunun üzerine Yokluk'a tapınışı ululayan dinler doğdu. Hiçlik'te ölümsüz erince varmak için kendini öldürmek övülecek bir eylem oldu.

İnsanlar şiirlerinde Acı'yı dile getirdiler. Alinyazılarda ağladım onların, acının yüzlerinde izini bırakmamış olduğu zamandakinden belki daha da çok gözyaşı döktüm onlara, sevenlere ; o zamanlar ki ne kadar suçsuz ve güzeldiler.

— 43 — Bir zamanlar cennetken, şimdi onlarca değeri bilinmemi» bu toprağı, bu toprağı gene çok seviyordum. Kendimi suçlayarak, kendime mutsuzluklarını yarattım diye lanetler savurarak bu zavallı insanlara kollarımı uzatıyordum. Kendilerine bütün kötülüklerinin nedeni, tek nedeni olduğumu ; onlarda, kötülük ve yalan mayasının, ben olduğumu söylüyordum. Kendilerine beni ölüme göndersinler diye, haça gersinler diye çok yalvarıyor, kendilerine hiçin nasıl yapıldığını da gösteriyordum. Kendimi öldürmeğe, galiba gücüm yoktu, vicdan azapları, işkenceler çekiyordum ; ruhumu vereceğim ana dek işkence çekmiş olmak istiyordum. Ama onlar benimle alay etmekle yetindiler ve, sonunda, beni bir deli yerine tuttular. Ele geçirmek istediklerini kendilerine ancak benim sağladığımı ileri sürerek, beni bağıslıyorlardı ; şimdi olan olmayabilirdi.

Bununla birlikte, günün birinde, canları burunlarına geldiğinden, tehlikeli olduğumu ve çenemi kapamağa razı olmazsam beni bir sağlık yurduna tıka-

— 44 —

caklarını söylediler.

Bunun üzerine acı öyle bir güçle içimi sardı ki öleceğim sandım. Ve işte o anda uyandım.

Saat sabahın 6 sı olmalıydı. Kendimi koltuğumda buldum. Mum sonuna kadar yanmıştı. Yüzbaşıgilde uyunuyordu, bütün apartmanda da kol geziyordu sessizlik. Yerimden sıçradım. Bu kadar a-çık, bu kadar inceden inceye ayrıntılarla dolu, hiç böyle düş görmemiştim. Birden, tabancamı dopdolu gördüm, aynı anda onu kendimden öteye attım. Ah, hayat ! hayat ! Elleri kaldırdım ve sonsuz Gerçek diye bağırdım ; ağlıyordum buna ! Bütün varlığını delice bir heyecan ayaklandırıyordu. Evet ! Yaşamak ve kendimi vaıza adamak istiyordum ! Gördüğüm, gözlerimle gördüğüm, olanca parlaklığıyla gördüğüm için, şüphesiz, bundan böyle, her yerde Gerçek'i öğütleyeceğim, diyorum !

O zamandan bu yana yalnız vaiz için yaşıyorum. Bana gülenleri seviyorum ;

— 45 — onları ötekilerden daha çok seviyorum. Alaycılarımı nasıl inandıracağımı bilmediğim için, onları her türlü yolla dürtmeğe çalıştığım ve henüz kendi yolumu bulamadığım için aklını kaçırmış diyorlar. Şüphesiz çok zaman doğru yoldan çıkabilirim, ama hangi sözleri söylemeli ? Örnek olarak hangi davranışları göstermeli ? Ve kim çıkmıyor ki doğru yoldan ? Ve bununla birlikte bütün insanlar, bilgeden haydutların başına kadar, hepsi de, değişik yollardan aradıkları aynı şeyi istiyorlar... Ve ben çok sonra bile yoldan çıkamam, çünkü Gerçek'i gördüm, çünkü bütün insanların yeryüzünde yaşamağı terketmeksizin güzel ve mutlu olabildiklerini biliyorum. Kötülüğün insanın olağan durumu olmasını istemiyorum, inanmıyorum buna. Böyle bir şeye nasıl inanabilirdim ? Gerçek'i ve onun canlı hayalini gördüm. Bunu o kadar güzel ve o kadar yalnız gördüm ki... Bildiğim beni yiğit, güçlü, çevik, yorulmak nedir bilmez kılıyor. İşim bin yıl sürecek te olsa, başta gideceğim. Yoldan çıkarsam da, Doğru'-

— 46 —

nün tatlı ışığı beni gene yoluma sokacak.

Başlangıçta, ahlâk bozukluğu görevlisi olduğumu öteki dünyanın insanlarından saklamak istemişim. Ama gerçek bana hata ettiğimi, yalan söylediğimi hafiften çıtlatacak, izlenecek yolu, doğru yolu gösterecek bana.

Dünyamızda cenneti yeni baştan kurmak çok güçtür. İlk, düşümden sonra, düşüncelerimi en iyi anlatabilen bütün sözleri unuttum. Yazık ! Elimden geldiğince, usanmadan konuşacağım, çünkü anlatamıyorsam da gördüm.

Ve alaycılar gene gülebilir ve daha önce söyledikleri gibi söyleyebilirler : "Anlattığı bir düştür ama bu düşü anlatmasını bile bilmiyor !, Olsun, bir düştür bu ! Ama düş olmayan nedir ? Benim düşüm yaşayan varlığımla ger-çekleşmiyecek mi ? Ne çıkar ! Gene de vaiz edeceğim.

Ya gerçekleşmesi pek kolay olursa !

Bir gün, bir saat meselesi olacaktır bu!

Ne gerek bunun için ? Herkes baş-

— 47 —kalarını kendini severcesine sevsin. Bundan sonra, artık söylenecek hiçbir şey yok.

Bu herkes için anlaşılabilir, bütün mutluluk ta bundan doğacaktır.

Ah ! işte ! milyonlarca kez tekrarlanmış ve gene de hiçbir yerde kökleş-memiş bulunan çok bayat bir gerçektir bu. Gene de tekrarlamalı bunu.

"Hayatın kavranması bile, hayatın kendisinden daha ilginçtir, diyorsunuz, Mutluluğu verebilen şeyin bilimi mutluluğun iveliğinden daha değerlidir !,

İşte savaşılmaması gereken yanlışlar ve ben bunlarla savaşacağım. İçten olarak herkes mutluluğu isteseydi, mutluluk olurdu, hem de hemen.

Ya küçük kız ? - Onu yeniden buldum,dostoyevski

Dostoyevski'nin ilk romanı «Zavallı insanlar» adını taşır. Sadece bu eser. onu şöhrete ulaştırmaya yetmişti. Çok geçmeden, Çarlık Rusyası, Dostoyevs-ki'yi ihtilâl kaynağının başında buldu. Ünlü yazar, çarçabuk idam hükmünü giydi. 1849 yılında, kurşuna dizilmek üzere direğe bağlanacağı sırada, hayatını bağışladılar. Ahreti bo